

**DE ECONOMISCHE OPGAVE
VOOR WESTLAND
2019-2022
*MET HET OOG OP DE TOEKOMST***

Auteur Team Economie
Datum 10 september 2019
Versie 5.0, Corsa-nummer 19-0213765
Status Concept

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	3
	Met het oog op de toekomst	3
	De economische opgave voor Westland en de veranderende rol van de overheid	3
2.	De Westlandse economie anno 2019	4
2.1	De feiten en cijfers	4
2.2	Het gemeentelijk economisch beleid in de afgelopen jaren	5
2.3	De Rekenkamercommissie inzake economie	5
2.4	De omgevingsvisie	6
3.	Naar een toekomstgerichte Westlandse economie	7
3.1	Het profiel van het Westland in 2040	7
3.2	De trends en ontwikkelingen in de Westlandse economie met oog op 2022	7
4	De economische opgaven voor Westland	10
4.1	Gezamenlijke ambitie en veranderende rol van de overheid	10
4.2	Economische opgaven voor Westland	11
4.3	Versterken van het tuinbouwcluster	12
4.4	Versterken werklocaties, dorpscentra, MKB en vrijetijdseconomie	18
5	Uitvoeringsprogramma Economie	21
5.1	Voorstel uitvoeringsprogramma	21
5.2	Voortgang uitvoeringsprogramma	21
	Bijlage 1: Feiten en cijfers ten aanzien van de Westlandse economie	22

1. Inleiding

Met het oog op de toekomst

Denkend aan het Westland zien we een vitale gemeente gelegen in een uitdagende regio. In 2040 is het Westland economisch en sociaal maatschappelijk bijzonder sterk. Ons tuinbouwcluster is uniek en van nationale, Europese en internationale betekenis. Met dit cluster is het Westland de economische hotspot en motor van de regio. Als tuinbouwgemeente richten we ons vooral op die unieke clusterkracht en de ontwikkelingen die dat profiel verder versterken, waarbij we duidelijk oog hebben voor het feit dat economische dynamiek hand in hand gaat met maatschappelijke dynamiek.

De doelstelling van het Westlands economisch beleid is om samen met onze stakeholders te komen tot een duurzame economische ontwikkeling die zowel nu als ook op de lange termijn wordt bevorderd en gewaarborgd. Onder invloed van verschillende trends en ontwikkelingen ziet de Westlandse economie er in 2022 anders uit dan nu. Om goed te kunnen inspelen op deze ontwikkelingen is het van belang de juiste voorwaarden hiervoor te bieden en die op adequate wijze in te vullen.

Onze visie is dat economie onlosmakelijk is verbonden met bereikbaarheid, zeker in Westland waar dit communicerende vaten zijn gezien het belang van de Greenport. Ook de energietransitie raakt onherroepelijk de vraagstukken van economie en mobiliteit. Om die reden wordt gekozen om deze onderwerpen samen te brengen in deze economische opgave voor Westland 2019-2022.

De economische opgave voor Westland en de veranderende rol van de overheid

Door de jaren heen is economie een belangrijk politiek thema geweest. Een nieuwe bestuursperiode vormt een natuurlijk moment om terug te kijken op de afgelegde koers en om het beleid waar nodig te herijken. Het Westlandse economische beleid in de afgelopen jaren wordt door de Rekenkamercommissie als doeltreffend bestempeld.

Ook het huidige college onderkent het belang van een krachtige Westlandse economie. De economische opgave voor het Westland beschrijft in hoofdlijnen hoe Westland in de komende jaren invulling wil geven aan de –maatschappelijke- opgaven op het gebied van economie. En daarmee aan het versterken en ontwikkelen van het profiel van Westland richting 2040. Dat kunnen we als gemeente nadrukkelijk niet alleen, maar zal in samenspraak met partners en in samenspel met ons netwerk verder vorm moeten krijgen. Bij het opstellen van deze economische opgave is met diverse netwerkpartners gesproken over (deel)opgaven voor de komende jaren. Het voorbereiden en realiseren van de (deel)opgaven doen wij ook met onze stakeholders.

De huidige netwerksamenleving vraagt om een andere rol van de overheid. De gemeente als kadersteller of initiatiefnemer is niet meer vanzelfsprekend in een netwerksamenleving. Binnen een netwerk kan de gemeente in brede zin ook een stimulerende en faciliterende rol vervullen en is er vooral ook ruimte voor initiatieven van anderen. De gemeentelijke rol die voor het werken aan de economische (deel)opgaven ingezet worden, zullen in een Uitvoeringsprogramma Economie worden gepresenteerd.

2. De Westlandse economie anno 2019

2.1 De feiten en cijfers

Westland werd op 1 januari 2004 gevormd. De grootste gezamenlijke deler van de dorpen die in deze nieuwe gemeente zijn opgegaan is de tuinbouw en de kust. Op dit moment is Westland een grote 100.000+ gemeente met tal van economische mogelijkheden. Het Westland ligt nabij de stedelijke afzetmarkt, stedelijke arbeidsmarkt en dichtbij de mainport Rotterdam. De ligging is in economisch opzicht -op regionaal en (inter)nationaal vlak- goed.

Hoe staat de Westlandse economie ervoor? Westland heeft 61.000 banen. Dit komt neer op 906 banen per 1000 leden van de beroepsbevolking. Het aantal banen is hoog, zowel absoluut als relatief. Het zorgt voor krapte op de Westlandse arbeidsmarkt en het arbeidspotentieel is van regionale betekenis. Westland kende in de afgelopen vijf jaar geen uitbundige banenontwikkeling. Dat komt waarschijnlijk omdat de tuinbouw sterk conjunctuurgevoelig is en gevoelig voor geopolitieke ontwikkeling (importverbod Rusland, harde Brexit en dergelijke).

Ook de arbeidsparticipatie ligt met 69,9% boven het landelijk gemiddelde en is ook hoog ten opzichte van de buurgemeenten. Het werkloosheidspercentage in Westland ligt laag. De arbeidsmotivatie is dan ook groot. Vergeleken met de regio en het landelijk gemiddelde, kent Westland meer laag en middelbaar opgeleide arbeidskrachten en minder hoog opgeleide arbeidskrachten. De kennis- en innovatiebasis worden maar heel langzaam sterker en blijven nadrukkelijk om actieve aandacht vragen.

Wat vooral van groot belang is voor de economische toekomst van Westland is de ontwikkeling van de potentiële beroepsbevolking. Volgens de provinciale en landelijke prognoses ontsnapt Westland aan het gevaar van een krimpende potentiële beroepsbevolking in de komende twee decennia. In de provinciale bevolkingsprognose neemt het aantal 15 tot 67½-jarigen toe van 71.342 in 2017 tot 82.651 in 2040. Een toename van de verwachte beroepsbevolking met 16 procent. Voor Westland en de regio 'Delft en Westland' is de verwachte verdere groei van de potentiële beroepsbevolking een strategische troefkaart. Wie in de toekomst de mensen heeft, heeft de bedrijvigheid ("werken volgt wonen"). Op langere termijn zijn de kwantiteit en kwaliteit van de beroepsbevolking een belangrijke bron van economische groei. Naar verwachting heeft Westland deze bron.

Het Westland kent een breed tuinbouwcluster en tegelijkertijd kent het daarmee een vrij eenzijdige economische structuur. Veel van de bedrijven in Westland hebben een relatie met de tuinbouw. De hele keten is hier vertegenwoordigd: van zaadveredeling en teeltbedrijven tot bedrijven in de verwerking, toelevering, handel en distributie. Opvallend voor de gemeente Westland is het grote aantal exporterende bedrijven. Dit hangt samen met het sterke tuinbouwcluster.

Het bedrijvennetwerk is sterk. Westland heeft veel bedrijventerreinen in verhouding tot de rest van Haaglanden. Met name de agrologistieke terreinen zijn sterk in ontwikkeling. Het aantal bedrijven in de glastuinbouw nam af en tegelijkertijd is het glastuinbouwareaal in absolute hectares echter nauwelijks veranderd. De afgelopen jaren stonden vooral in het teken van schaalvergroting binnen de glastuinbouw. In het Westland is de fysieke ruimte beperkt en dat maakt dat voor bedrijven beperkte uitbreidingsmogelijkheden zijn. Tuinbouwondernemers kiezen veelal vanwege de aanwezigheid van het cluster voor een basis in Westland en kunnen grootschalig(er)e uitbreiding elders realiseren, bijvoorbeeld in Noord-Holland.

In bijlage 1 wordt een uitgebreider overzicht gegeven van feiten en cijfers ten aanzien van de Westlandse economie.

2.2 Het gemeentelijk economisch beleid in de afgelopen jaren

In 2013 is er een structuurvisie opgesteld (uitgewerkt in het Collegewerkprogramma 2014-2018) waarin het wenkende perspectief voor Westland in brede zin is geschetst tot aan 2040. De primaire thema's die in deze visie aan bod komen, zijn economie (duurzame economie & versterking glastuinbouw), leefbaarheid (voorzieningen, wonen en versterken groen & blauwe hoofdstructuur) en bereikbaarheid (fysieke bereikbaarheid en mobiliteit). Ondanks het feit dat de structuurvisie qua onderwerpen breder is dan eerdere visies, is dezelfde analyse het uitgangspunt, namelijk: het (glas)tuinbouwcluster wordt als bepalende kracht gezien en het behoud en versterking van dit cluster krijgt prioriteit.¹ De spanning op de fysieke ruimte werd in 2013 al geconstateerd en daarom zijn destijds prioriteiten gesteld:

- Groei van het hele tuinbouwcluster faciliteren: producerende, toeleverende, verwerkende en distribuerende bedrijven;
- Moderniseren van het teeltareaal: faciliteren van modernisering door randvoorwaarden te scheppen op het gebied van ontsluiting en ruimtelijke ordening;
- Verduurzaming cluster: water en energie;
- Aandacht besteden aan de ruimtelijke kwaliteit en veiligheid in het gebied: goede verhouding tussen verdien capaciteit en kwaliteit en belevingswaarde van omgeving
- Passende lokale economie;
- Verbeteren bereikbaarheid.

Het bedrijfsleven heeft deze visie van de gemeente onderschreven maar noemt wel enkele voorwaarden om de ambitie met de verwoorde strategie te bereiken: 'Er moeten nieuwe financieringsvormen voor kennisontwikkeling komen. De Greenport moet het kennissysteem en de ondersteuning van instellingen en bedrijven die kennis tot waarde brengen verder ontwikkelen. Er is een sterkere focus op duurzaamheid nodig. Het is belangrijk dat de ruimte optimaal wordt benut en dat er in de regio voldoende productieareaal blijft. Van even groot belang is een goede bereikbaarheid en verbinding van ketens (zowel fysiek als digitaal in de vorm van informatiemanagement)'.²

De uitgangspunten van de structuurvisie (2013) zijn nog steeds van belang, evenals de door het bedrijfsleven benoemde voorwaarden.

2.3 De Rekenkamercommissie inzake economie

Het Westlandse economische beleid in de afgelopen jaren is in 2018 door de Rekenkamercommissie als doeltreffend bestempeld. De Rekenkamercommissie geeft aan dat er aansprekende resultaten zijn geboekt, maar maatschappelijke effecten onderbelicht bleven of moeilijk in kaart zijn te brengen. De Rekenkamercommissie heeft een aantal aanbevelingen gedaan.³ Het is daarbij goed om voor ogen te houden dat de Rekenkamercommissie een instrument is van de raad en in dat licht ook de aanbevelingen zijn gedaan. Om die reden wordt onder iedere aanbeveling een vertaling gemaakt naar hoe het college hiermee om kan gaan.

¹ Glastuinbouwcluster Westland, 'Kenschets van de economische betekenis', p.32

² Bedrijfsleven-visie (2014) 'Mondiale tuinbouwkern voor voedselvoorziening, gezondheid en welbevinden', p.7

³ Rekenkamercommissie (2018), Het economisch beleid van Westland, p9

De aanbevelingen luiden als volgt:

- “Vraag het college om het economisch beleid mede naar aanleiding van dit onderzoek ook intern beknopt te evalueren en daarbij (interne) gemeentelijke aandachtspunten, eigen wensen en de aandachtspunten van betrokkenen van buiten de gemeente mee te nemen. Een aanvullende suggestie is de uitkomsten van de interne evaluatie te agenderen in een commissievergadering. Op deze manier wordt de raad beter betrokken bij het beleidsveld;
- Vraag het college om meer inzicht in ontwikkeling van de indicatoren van de belangrijkste doelstellingen (arealen, toegevoegde waarde, clustergebonden werkgelegenheid, innovatiekracht, opleidingsindicatoren) over een wat langere periode van bijvoorbeeld 10 jaar. Op deze manier krijgt de raad meer zicht op de wat ‘langere lijnen’ en zo in staat gesteld op hoofdlijnen kaders te stellen en te controleren. Neem daarbij in acht dat de beïnvloedingsmogelijkheden van deze resultaten vanuit de gemeente ook duidelijke beperkingen kennen;
- Agendeer en bespreek vanuit de kaderstellende rol de economische koers op hoofdlijnen in de nieuwe raad aan de hand van het nieuwe collegewerkprogramma. Een aanvullende suggestie is daarbij ook de (economische) informatiebehoefte van de raad te agenderen. Op deze manier weten ambtenaren beter wat er van hen wordt gevraagd en kunnen ze de raad nog gericht informeren;
- Het belang van het cluster is evident en heeft de gemeente en gemeenschap veel gebracht. De gemeente verdient lof voor de snelle doorontwikkeling van het beleid in deze. Ondertussen wordt de afhankelijkheid van de in 2005 gekozen economische route ook groter. Blijf oog houden voor de balans tussen het (ruimtelijk) beslag van de economische activiteiten en het belang van wonen en recreëren van de bevolking en daarmee de aantrekkingskracht voor de ‘tuinders van de toekomst’, die natuurlijk ook van buiten kunnen komen;
- Vraag het college om transparantie als het gaat om de ‘verwevenheid’ van de gemeentelijke activiteiten met die van ander overheden, de sector en de lobbyorganisaties.

In de economische opgave voor Westland 2019-2022 is geprobeerd om waar mogelijk de aanbevelingen van de Rekenkamercommissie een plek te geven. Door de breedte aan maatschappelijke doelen die in de economische opgave voor Westland worden nagestreefd mogen op tal van gebieden zoals het tuinbouwcluster, maar ook de werklocaties, de dorpscentra, het MKB en de vrijetijdseconomie zichtbare resultaten worden verwacht. Een direct causaal verband tussen overheidsinterventies en economische effecten is niet altijd een-op-een te leggen. Het is van belang om bij resultaten ook inzichtelijk te maken wat de effecten zijn in maatschappelijk opzicht.

2.4 De omgevingsvisie

De economische opgave wordt meegenomen in de omgevingsvisie, die op dit moment nog wordt ontwikkeld. Het is verplicht voor gemeenten om als onderdeel van de nieuwe Omgevingswet, die in 2021 in werking treedt, een Omgevingsvisie op te stellen en door de gemeenteraad te laten vaststellen. In Omgevingsvisie 1.0 is zoveel mogelijk bestaand beleid bijeen gebracht en in de context geplaatst van huidige trends en ontwikkelingen, de Westlandse balans, participatie-uitkomsten en dat wat we in de raadsbijeenkomsten hebben opgehaald. In het vervolg in de Omgevingsvisie 2.0 wordt deze economische opgave meegenomen en wordt nader uitgewerkt welke concrete keuzes moeten worden gemaakt.

3. Naar een toekomstgerichte Westlandse economie

3.1 Het profiel van het Westland in 2040

Een bloeiende economie is een onmisbare voorwaarde voor een vitale gemeente. Verlies je de economische dynamiek, dan verlies je ook je aantrekkelijkheid voor ondernemers, werknemers en inwoners. Economische dynamiek gaat hand in hand met maatschappelijke dynamiek. Het versterken en ontwikkelen van het economische (glas)tuinbouwcluster is belangrijk. Daarbij ligt een focus op economie, arbeid, bereikbaarheid, duurzaamheid en onderwijs. Ook is regie op de beperkte ruimte in Westland cruciaal. De tijd van verdere schaalvergroting waarvoor de herindeling een belangrijke ontwikkeling is geweest, lijkt voorbij. We willen de leefbaarheid versterken en verder ontwikkelen. Fysieke ruimte is steeds beperkter geraakt en tal van economische ontwikkelingen blijven ruimte claimen. Tegelijkertijd is het in het kader van economie behoefte aan bij Westland passende en aantrekkelijke woningen, aangename leefomgeving met groen en goede voorzieningenniveau van belang.

Maar hoe vitaal is en blijft de economie van Westland? We moeten vooruit. En zoals een ieder weet moet je om vooruit te komen eerst in de binnenspiegel kijken. Een advies over de toekomst is geen vrije oefening. Het bouwt voort op lijnen uit het verleden en de situatie van nu. Onder invloed van verschillende trends en ontwikkelingen ziet de Westlandse economie er in de toekomst anders uit dan nu.

In 2040 is het Westland economisch en sociaal maatschappelijk bijzonder sterk. Ons tuinbouwcluster, het geheel aan primaire, toeleverende, verwerkende en distribuerende bedrijven ten dienste van de (glas)tuinbouw, is uniek. Met het tuinbouwcluster is het Westland de economische hotspot/de economische motor/het economische hart van de regio. De kennis en innovaties die in het Westlandse tuinbouwcluster worden ontwikkeld, koesteren we. We faciliteren verdere ontwikkeling van het tuinbouwcluster: lokaal, regionaal, nationaal en internationaal. Met ons onderwijs spelen we in op de ontwikkelingen en zorgen we voor werknemers van de toekomst. Het arbeidspotentieel is groot en van regionale betekenis. We enthousiasmeren niet-werkenden in het Westland en de regio om hun kansen in de sector te pakken. Ook zorgen we voor een goede bereikbaarheid/goed openbaar vervoer voor forenzen.

De economische dynamiek gaat hand in hand met een maatschappelijke dynamiek. Het bruist van de maatschappelijke, culturele en sportieve initiatieven. We zijn trots op de ondernemende mentaliteit en gemeenschapsdrift om het Westland een impuls te geven. We voelen ons verbonden met elkaar, met het Westland en met de tuinbouw. Het is aangenaam wonen in de Westlandse dorpskernen, in de nabijheid van aantrekkelijke voorzieningen en omringd door de tuinbouw en groene verbindingen. De dorpskernen en het dorpse karakter zijn van grote waarde. Het gevoel van rust en ruimte vinden we aan de kust, in het groen of op het water.

3.2 De trends en ontwikkelingen in de Westlandse economie met oog op 2022

Voor wat betreft de **marktontwikkeling** heeft de Westlandse economie zich in de afgelopen decennia grotendeels gericht op het (glas)tuinbouwcluster. De verwachting is dat dit ook in de periode tot 2022 zo blijft. Het tuinbouwcluster is en blijft uniek en van regionale, nationale en internationale betekenis. De verdere mondialisering zal ook in de komende jaren tot nog meer concurrentie leiden. Hierbij moeten Nederlandse bedrijven zich juist onderscheiden op kwaliteit, toegevoegde waarde en niches in plaats van (alleen) op bulkproductie en prijs. Dit leidt tot een toename van creatieve en flexibele bedrijven, die specialistisch maatwerk en vakmanschap

leveren en op die manier kunnen concurreren. Daarbij ligt bijvoorbeeld meer nadruk op innovatie. Deze trend wordt nog versterkt door de trend van flexibilisering en individualisering, waarbij veel ondernemers als Zelfstandige Zonder Personeel (ZZP-er) gaan werken. Nieuwe bedrijven en nieuwe vormen van dienstverlening vragen ook in Westland om specifieke aandacht.

Vanuit het perspectief van **ruimtelijke ontwikkeling** zal de economische ontwikkeling komende jaren gepaard gaan met (andere) ruimtelijke vragen. De schaarse ruimte in het Westland dwingt de sector én de gemeente tot een kwalitatieve verbetering en een gedegen afweging in de ruimte-toewijzing van economische functies. Juist in Westland, waar de fysieke ruimte beperkt is, valt die nieuwe economie goed in te passen. De marktontwikkelingen leiden niet alleen tot vernieuwde concepten in het bedrijfsleven, maar ook tot nieuwe huisvestingswensen. Een aantal bedrijven wil zich niet meer vestigen op monofunctionele terreinen, maar wil juist op levendige multifunctionele locaties gevestigd zijn. Daarnaast bestaat ook steeds meer behoefte aan flexibele vormen van huisvesting. Vooral ZZP-ers hebben behoefte aan flexibele contracten voor dagdelen per week of aan specifieke locaties waar men cliënten kan ontvangen. De vraag naar glastuinbouwareaal blijft onverminderd groot. De hoge mate van automatisering en focus op de kostprijs (in het internationale speelveld), zorgt voor vraag naar efficiënte percelen, waarbij er voorzieningen zijn voor voldoende (giet)water, ontsluiting en duurzame energie. De meerlaagse teelt kan van invloed zijn op het ruimtebeslag van het teeltareaal ten gunste van andere ruimtelijke functies. Echter het productieareaal in het Westland is voor een groot deel verouderd. Dit leidt tot een behoefte aan integraal nadenken over de kwalitatieve invulling van tuinbouwgebieden.

De **technologische vernieuwing** gaat in de komende jaren een nog grotere rol spelen in het dagelijks leven. Digitalisering van de samenleving is een ontwikkeling die niet meer weg te denken is en steeds duidelijker aanwezig is in de hedendaagse maatschappij. Een nieuwe generatie die van jongs af aan is opgegroeid met internet, e-mail en andere multimedia, versterkt dit in de toekomst alleen maar meer. Dit leidt tot andere mogelijkheden voor werken en communiceren. Het beïnvloedt het gedrag en de behoeften van inwoners, consumenten, werknemers en bedrijven en heeft daarmee een impact op de ruimtelijk-economische inrichting van Westland en het gebruik van de (openbare) ruimte. Het 'nieuwe werken' biedt mogelijkheden voor andere manieren van werken en tot verandering van huisvestingswensen van bedrijven en organisaties. Het 'nieuwe winkelen', ofwel het van plaats- en tijdonafhankelijk winkelen, leidt tot ander koop- en winkelgedrag van consumenten. De consument vergelijkt en koopt steeds vaker (met name bepaalde) producten via het internet, waardoor naar verwachting een lagere en andere behoefte aan winkelruimte ontstaat. Hierbij wordt het belevingsaspect van een gebied en winkel in de toekomst steeds belangrijker als onderscheidend vermogen. Ook binnen en buiten de kas gaat de technologische vernieuwing door. De technologische vernieuwing biedt nieuwe marktkansen voor productontwikkeling, procesinnovaties, systeemontwikkeling, vormgeving en design, die ook buiten de (glas)tuinbouw van toegevoegde waarde kunnen zijn. Dit leidt tot nieuw, innovatief en creatief ondernemerschap, waarbinnen talent zich kan ontwikkelen en nieuwe groeisectoren kunnen excelleren. De Westlandse samenleving in 2022 is dan ook een stuk kennisintensiever en innovatiever dan nu het geval is. Het wordt steeds belangrijker om te zorgen dat iedereen mee kan (blijven) doen.

Het **belang van leefbaarheid en belevingswaarde** zal in de komende jaren sterk toenemen. Bewoners en bezoekers hechten steeds meer waarde aan 'beleving'. Niet alleen bij het besteden van hun vrije tijd, maar ook bij de beoordeling van hun werk- en leefomgeving. Dit wordt verder

versterkt door de opkomst van het 'nieuwe werken' en het 'nieuwe winkelen'. Door het aanwijzen van kernwinkelgebieden neemt de leefbaarheid en beleving van de kernen toe.

In toenemende mate zal de aandacht uitgaan naar een meer multifunctioneel ruimtegebruik, wat leidt tot meer levendigheid. Dit biedt consumenten tevens de kans om activiteiten te kunnen combineren. Ook bij vrijetijdsbesteding wordt steeds meer ingezet op concepten waar beleving een belangrijke rol speelt.

Voor wat betreft **demografische ontwikkelingen** is al langere tijd sprake van een vergrijzing en ontgroening van de samenleving. De vergrijzende bevolking is een steeds grotere doelgroep voor het bedrijfsleven. De huidige gepensioneerde heeft niet alleen een betere fysieke conditie dan in het verleden, maar beschikt ook over koopkracht. Met name de vrijetijdssector en de gezondheidssector, en innovatieve toepassingen in die sectoren, spelen in op deze groeiende consumentengroep. Ook andere sectoren kunnen hiervan profiteren. Door de vergrijzing en ontgroening van de samenleving neemt op de langere termijn de druk op de beroepsbevolking verder toe en zal de arbeidsmarkt verder verkrappen. Westland neemt echter op dit vlak een bijzondere positie in. De krappe arbeidsmarkt in combinatie met de verwachting van de groei van het aantal jongeren in het Westland kan allerlei gunstige gevolgen hebben voor de economische dynamiek, vernieuwingsgezindheid, innovativiteit en ondernemerschap. Deze toekomstige beroepsbevolking is essentieel voor verdere economische ontwikkeling. Lager en middelbaar opgeleiden zijn sterk vertegenwoordigd in het Westland. Deze medewerkers zijn blijvend nodig. Echter door de komende automatisering zullen met name voor laag gekwalificeerde medewerkers functies vervallen. Er ontstaan andere, nieuwe functies en er is een groeiend werkgelegenheidsaandeel voor hoger opgeleiden. Snelle veranderingen van gevraagde skills en technologie maakt noodzakelijk om anders op te leiden en bij te scholen.

De plicht van **verduurzaming van de economie** neemt de komende jaren nog verder toe. De glastuinbouw, bedrijven, kantoren en retail hebben te maken met nieuwe regelgeving inzake de verduurzaming en het van-(aard)gas-los beleid van de Rijksoverheid. Vanuit de tuinbouwsector (Glastuinbouw Nederland) vraagt klimaatneutraliteit in de komende jaren grote aanpassingen in de bedrijfsvoering, bouwplannen en energievoorzieningen.

Ondernemers hebben een verplichting om duurzame maatregelen te nemen (Erkende Energie Maatregelen) en er is een informatieplicht, waardoor de Rijksoverheid (via ODH) strakker kan toezien op de naleving. De transformatie naar een duurzame economie zal de komende jaren cruciaal zijn voor de Westlandse economie en de concurrentiepositie van het Westland.

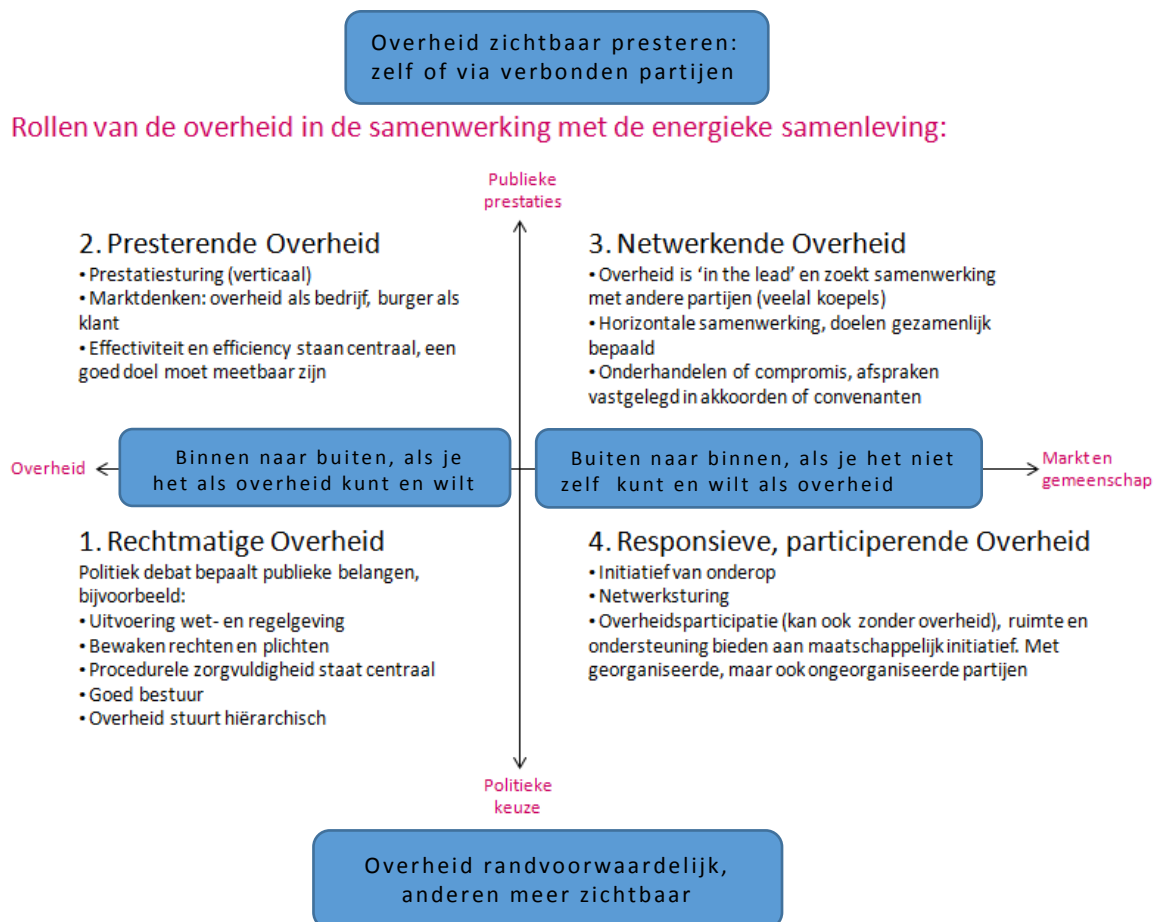
Met betrekking tot **verkeer en vervoer** is er een stevige ontwikkeling. In het recentelijk vastgestelde landelijke Klimaatakkoord en door de MRDH vastgestelde actieplan CO2 reductie verkeer en vervoer CO2 reductie zijn maatregelen opgenomen om de doelstelling van 70% CO2 reductie in 2040 te kunnen halen. Met het oog op de toenemende drukte in het Westland als gevolg van de groeiende bedrijvigheid en (beroeps)bevolking is het van belang vervolgkeuzes te maken over de mobiliteitsmix en de bereikbaarheid. Bereikbaarheid is belangrijk voor een steeds betere aansluiting op het arbeidspotentieel in Westland en de regio.

4 De economische opgaven voor Westland

4.1 Gezamenlijke ambitie en veranderende rol van de overheid

De economische opgave voor Westland schetst de economische ambitie en opgaven van Westland. Daarmee werken we aan het versterken en ontwikkelen van het DNA van Westland richting 2040. De ambitie en opgaven kunnen we als gemeente nadrukkelijk niet alleen, maar zal dit in samenspraak en samenspel met ons netwerk, een diversiteit aan partners waaronder het (georganiseerd) bedrijfsleven en kennis- en maatschappelijke instellingen, vorm moeten krijgen.

Maatschappelijke opgaven overstijgen de grenzen van organisaties en gemeenten. Het is een gezamenlijke inspanning om tot ambities, keuzes en activiteiten te komen, die leiden tot oplossingen, vernieuwingen en ontwikkelingen. Bij investeringen in de economie (en bijbehorende infrastructuur) wordt een belangrijke bijdrage verwacht van partners en belanghebbenden. Het is voor de gemeente belangrijk om een bijdrage te leveren aan de toekomstgerichtheid en toekomstbestendigheid van de Westlandse economie. Om de in dit economisch beleidskader benoemde ambities te kunnen realiseren, zullen verschillende activiteiten worden ontwikkeld en uitgevoerd. Daarbij kan de rol van de gemeente Westland verschillen per ambitie en (deel)opgaven, waarbij we kiezen voor samenwerking met betrokken partijen.

4.2 Economische opgaven voor Westland

De overkoepelende ambitie is om de economie van Westland, met een focus op het tuinbouwcluster, door te ontwikkelen naar een toekomstgerichte en -bestendige economie. Dat wil zeggen een levendige, gastvrije, inclusieve en innovatieve economie met vooral een regionale uitstraling en specifiek ten aanzien van het tuinbouwcluster is het Westland ook van nationale, Europese en internationale betekenis. Het maakt dat de welvaart, werkgelegenheid en voorzieningen zowel nu als ook op de langere termijn worden bevorderd. Kortom: een Welvend Westland.

In het licht van de ambitie onderscheiden we twee economische opgaven voor het Westland. Deze opgaven zijn enerzijds versterken van het tuinbouwcluster waarmee het Westland zich nadrukkelijk onderscheidt en anderzijds het versterken van het bredere ondernemers- en vestigingsklimaat in de gemeente. Om de ambities voor de opgaven te kunnen realiseren, zullen wij in samenspel met de verschillende partners en belangrijke (economische) spelers in Westland werken aan de uitdagingen die voor ons liggen.

Opgave 1.	Versterken van het tuinbouwcluster
Aansluiting met Westlands Akkoord	Ruimte voor ondernemen; Verbindend onderwijs
Toelichting	<p>Een toekomstgericht en toekomstbestendig tuinbouwcluster, innovatief en inclusief, met regionale, nationale, Europese en internationale allure.</p> <p>In de nota internationalisering, die in 2020 aan de gemeenteraad wordt aangeboden, geven we aan op welke wijze met internationalisering willen omgaan.</p> <p>Het (glas)tuinbouwcluster is van groot economisch belang voor Westland, de regio en Nederland, zowel in termen van export als in termen van productie. Ook voor de wereld is het cluster van belang, onder andere vanwege de rol bij de ontwikkeling van oplossingen voor het voedselvraagstuk. Het tuinbouwcluster is een breed georiënteerd cluster en heeft een unieke clusterkracht. Het is belangrijk om dat profiel te koesteren en verder te versterken.</p> <p>Tegelijkertijd legt het tuinbouwcluster een groot beslag op de ruimte binnen de gemeente Westland, moet het blijven innoveren én is het aan een aantal bepalende trends onderhevig. Het Westland staat richting 2022 dan ook voor een ingewikkelde spagaat. Crux is om enerzijds het (glas)tuinbouwcluster voldoende te faciliteren, om de kansen die er voor het cluster zijn, maximaal binnen bereik te brengen (voor zover de gemeente die kan beïnvloeden). Anderzijds is het zaak om het belang van het cluster voor de gehele gemeente realistisch te blijven wegen en de economische dynamiek hand in hand te laten gaan met de maatschappelijke dynamiek.</p>

Opgave 2.	Versterken van de werklocaties, dorpscentra, MKB en vrijetijdseconomie
------------------	---

Aansluiting met Westlands Akkoord	Ruimte voor ondernemen; Aantrekkelijke dorpen; Van A naar W
Toelichting	<p>Toekomstgerichte en toekomstbestendige werklocaties, dorpscentra, MKB en vrijetijdseconomie, met een levendige en gastvrije uitstraling.</p> <p>Naast de focus op het tuinbouwcluster en ontwikkelingen die dat profiel verder versterken, is ook oog voor de mogelijkheden van een meer diverse economie.</p> <p>Om de economie in Westland te kunnen huisvesten is ruimte nodig. Ruimte voor (grote) bedrijven, het MKB én starters. Maar ook voor de detailhandel, vrijetijdsvoorzieningen en de non-profitsector. Maatschappelijke en economische ontwikkelingen leiden tot veranderende behoeften Dit vraagt om toekomstige kwalitatieve werklocaties en investeren in de dorpscentra, het MKB en vrijetijdseconomie. Efficiënt ruimtegebruik en voorkomen van leegstand is daarbij belangrijk. Westland wil inspelen op het gegeven dat het belang van belevingswaarde en leefbaarheid toeneemt en in de komende jaren nog sterker zal toenemen.</p>

4.3 Versterken van het tuinbouwcluster

Om het toekomstperspectief van het (glas)tuinbouwcluster te vergroten, zijn de volgende strategische doelen te onderscheiden:

- Versterken kennis en innovatie
- Modernisering teeltareaal
- Verbeteren bereikbaarheid
- Versterken agrologistieke functie van het cluster
- Transitie naar een inclusieve en evenwichtige arbeidsmarkt
- Beïnvloeden en versterken van de samenwerking met netwerkpartners
- Goed vestigingsklimaat

Versterken kennis en innovatie

Innovatie is diep verankerd in het profiel van het Westland. In de geschiedenis van de regio heeft het Westland zich steeds weer vernieuwd. En telkens weer ging het daarbij om vooruitgang en economische versterking. En altijd werden daarbij veel verschillende stakeholders betrokken. Maar verandering vraagt om vernieuwing. In Europa en de rest van de wereld vinden grote veranderingen plaats in tuinbouwproductie, internationale sourcing, vers distributie en online consumentengedrag. Het is het gevolg van sterke ketenverkorting, nieuwe doorbraaktechnologieën, duurzamere productie, vraaggedreven supplychain én markt, wereldwijde verstedelijking en maatschappelijke vraagstukken zoals de duurzaamheidsopgave en de krapte op de arbeidsmarkt.

De grote uitdagingen in de wereld vragen om integrale oplossingen die het beste gezamenlijk tot stand kunnen worden gebracht. Hier wordt aan gewerkt met de agenda van de topsector Tuinbouw & Uitgangsmaterialen en in de Greenport West-Holland met het Innovatiepact. Ook in Westland wordt hier nadrukkelijk invulling aan gegeven. Met het openen van het World Horti Center is de eerste stap gezet naar samenwerking met ondernemingen, onderwijs- en onderzoeksinstellingen uit heel Nederland.

Het World Horti Center is hét kennis- en innovatiecentrum van de internationale tuinbouw. Het is de plek waar onderzoek, onderwijs en ondernemers samenkomen. De business driven campus Greenport Horti Campus Westland wordt in de komende jaren verder uitgebouwd tot een professionele omgeving waar kennis wordt vermenigvuldigd door slim en effectief samen te werken in innovatiecoalities en learning communities. Een omgeving waar innovaties sneller op gang komen en crossovers tot stand komen. Een plek met hoogwaardige vestigingsmogelijkheden en onderwijs- en onderzoeksfaciliteiten. Deze moet uitstekend bereikbaar zijn en daardoor voor studenten en professionals aantrekkelijk omdat ze een directe verbinding hebben met de stedelijke omgeving. Een plek waar de hele internationale tuinbouw graag komt omdat er hard wordt gewerkt aan de toekomst van de tuinbouw, de ontwikkelingen zichtbaar zijn op neutraal terrein en waar met ondersteuning van de overheid aan toekomstgerichte projecten wordt gewerkt. Bedrijven, onderwijs-, onderzoek- en kennisinstellingen kunnen optimaal gebruik maken van de topfaciliteiten. Zo ontstaat een kennisklimaat met een doe-mentaliteit. Waar studenten kunnen doorstromen naar een hoger onderwijsniveau, waar nieuwe kennis en innovaties ontstaan en de brug wordt geslagen tussen baanbrekend onderzoek en de toepassing hiervan voor onze tuinbouw. Denk hierbij aan circulaire tuinbouw en aan vertical farming systemen. Deze campus is daarmee van (inter)nationaal belang. Het is belangrijk om de ontwikkeling van de Greenport Horti Campus ruimtelijk te faciliteren.

Maar om innovaties tot stand te brengen, moeten kennis en kunde worden gebundeld zodat er meer geëxperimenteerd en versneld kan worden, en door gezamenlijk gebruik te maken van faciliteiten kan ook nog eens sneller worden opgeschaald. Nieuwe ideeën, initiatieven en ontwikkelingen in de Nederlandse of internationale tuinbouw krijgen een bruisend vervolg en landen op de Greenport Horti Campus Westland in of nabij het World Horti Center. Daar hebben ondernemers toegang tot MBO, HBO en WO studenten die onderzoek kunnen doen en kunnen ze gebruik maken van de kennis en kunde van practoraten (expertiseplatform met een onderzoekscomponent, georganiseerd als onderdeel van een MBO-instelling), lectoraten (praktijkgericht onderzoek op wetenschappelijke basis ter verbetering van de kwaliteit van het onderwijs), hoogleraren en van een innovatieve omgeving met topfaciliteiten. Ook zijn er op veel kennisgebieden actieve learning communities die ondernemers verder kunnen brengen, die thema's mee kunnen uitdiepen en onderzoeksprogramma's kunnen draaien. Alles is voorhanden op de campus: de structuur, het talent en de plek, om concepten te versnellen, te verbeteren en op te schalen, en om een volgende stap met een bedrijf te maken. Ook bedrijven kunnen opleidingen verder brengen door toegepaste kennis in te brengen en door samen met studenten te experimenteren. Dit is ook de kracht van Westland. De aanwezigheid van veel topbedrijven die individueel al heel ver zijn in hun ontwikkelingen kan nog beter gekoppeld worden aan de ontwikkeling van het onderwijs.

Naast invulling van de kennis- en innovatiethema's door de onderwijs-, practoraat- en lectoraatprogramma's van het MBO en HBO, is de samenwerking tussen deze instellingen en het wetenschappelijk onderwijs belangrijk om te versterken. Een Leerstoel Internationalisering in Tuinbouw en een Leerstoel Duurzame Tuinbouw passen hier goed bij. Circulaire economie, energietransitie en klimaatadaptatie kunnen ook op de kennis- en innovatieagenda (komen te) staan.

Tenslotte kunnen kennis en innovatie worden versterkt door het faciliteren van cross-over samenwerkingen en het programmatisch stimuleren en faciliteren van nieuwe verdienmodellen. Het gaat hierbij om kennis creëren, kennis delen en kennis toepassen en verwaarden. Samenwerken over grenzen is nodig door de veranderende maatschappij. Veel van de innovaties

vinden namelijk plaats op het snijvlak met andere sectoren. Veel economische en maatschappelijke vraagstukken kunnen alleen beantwoord worden door middel van cross-over samenwerking. Alleen dan treedt innovatie op. Die innovatie leidt tot nieuwe kennisdomeinen en business modellen waarmee de sector zich blijvend kan vernieuwen en verbeteren. Een voorbeeld zijn vraagstukken rondom het voeden en vergroenen van de wereld, robotisering, digitalisering en de introductie van 5G netwerken. Deze vraagstukken hebben technische, economische, ecologische en sociale aspecten. Alleen de integrale benadering vanuit verschillende perspectieven levert daarbij innovatieve en werkzame oplossingen op.

Modernisering teeltareaal

De schaarse ruimte in het Westland dwingt de sector én de gemeente tot een kwalitatieve verbetering van de werklocaties en een gedegen afweging in de ruimte-toewijzing van economische functies. Door de combinatie van herstructurering, mobiliteit, verduurzaming (energievoorziening, klimaatadaptatie, vergroening), worden integrale gebiedsplannen opgesteld om ingrepen betaalbaar en met voldoende draagvlak te bewerkstelligen. Van belang is dat er in Westland zowel kwalitatief als kwantitatief voldoende teeltareaal geborgd is. De focus ligt op de grote aaneengesloten gebieden waar duurzame en moderne (glas)tuinbouw mogelijk is.

Om de verduurzaming en energietransitie van de Westlandse economie verder te versterken is het van belang om de exploitatie van duurzame energiebronnen mogelijk te maken. Het glastuinbouwareaal wordt –waar dit nodig was– (verder) verduurzaamd, geherstructureerd of gerevitaliseerd. Op dit moment is de (glas)tuinbouwsector de enige sector in Nederland die lijkt te gaan voldoen aan de klimaatdoelstellingen en een voortrekkersrol vervult in de verduurzaming en energietransitie. Voor wat betreft de verduurzaming van bedrijven is het belangrijk zorg te dragen voor een goede informatievoorziening (o.a. de weg naar mogelijke subsidies) en het borgen van faciliteiten bij werklocaties.

In het Westland wordt er sterk ingezet op het winnen van duurzame aardwarmte, aangevuld met restwarmte uit de Rotterdamse haven, en op de vorming van een regionaal warmtedistributienet, het Warmte Systeem Westland. Het concept van het Warmte Systeem Westland is waardevol en kansrijk. Er zijn goede mogelijkheden om op basis van businesscases de sector te ondersteunen en tegelijkertijd op termijn kansen te creëren voor de gebouwde omgeving. Ook zijn er kansen met betrekking tot de emissieloze kas en het verwerken van brijnwater. Om de sector de transitie naar hernieuwbare energie te laten maken is het overigens van groot belang dat de levering van voldoende externe CO₂ aan de glastuinbouw geborgd wordt.

Het duurzaamheids- en energietransitiebeleid geeft een verdere invulling aan de Westlandse ambities op het gebied van verduurzaming.

Verbeteren bereikbaarheid

Er is de afgelopen jaren stevig geïnvesteerd in infrastructuur en verkeersveiligheid. Door de verkeersbewegingen die het tuinbouwcluster met zich meebrengt, is blijvend aandacht nodig voor verkeer en vervoer. Voor een vitale economische ontwikkeling is een extra stimulans van de infrastructuur van belang. Denk aan inwoners die in nabijgelegen steden werken en/of studeren, maar ook aan het aantrekken van studenten en arbeidskrachten voor het Westland. Het is belangrijk om de infrastructuur voor alle verkeersmodaliteiten blijvend te versterken. Het realiseren van een goede HOV verbinding met Rotterdam en Den Haag krijgt hierin hoge prioriteit. Ook willen we kansen op een goede HOV verbinding met Delft benutten. Om te komen tot een regionale OV met nationaal belang is een goede lobby essentieel. Verder wordt gekeken naar het

doelgroepenvervoer, innovatieve concepten en aantrekkelijke alternatieven voor het autovervoer om de files te beperken. Ook blijft de verkeersveiligheid een punt van aandacht.

Bij de op te stellen Mobiliteitsvisie wordt de inzet vanuit de gemeente Westland nader bepaald.

Versterken agrologistieke functie van het cluster

Na 2020 wordt er een tekort aan agrologistieke bedrijventerreinen voorzien. Mogelijke uitbreiding van deze terreinen hangt samen met de grote ruimtedruk in Westland en de ontwikkelingen in regionaal verband. Er moeten op het vlak van ruimtelijke invulling van het gebied keuzes worden gemaakt. Daarnaast moet er een integrale afweging worden gemaakt in relatie tot de wenselijkheid, haalbaarheid en de multimodale bereikbaarheid van potentiële locaties en het zo duurzaam mogelijk realiseren daarvan. Om aan de groeiende vraag te voldoen, wordt in ieder geval een uitbreiding van het agrologistieke bedrijventerrein bij ABC Westland voorzien.

Transitie naar een inclusieve en evenwichtige arbeidsmarkt

Werkgelegenheid is van groot belang voor Westland en haar inwoners, én voor de regio. Inwoners werken om plezierig te kunnen leven en werk biedt mensen de mogelijkheid om zich te ontwikkelen, talenten te benutten, te emanciperen en deel te nemen aan de samenleving. Voor iedereen die kan werken moet dat perspectief aanwezig zijn.

Westland heeft een overvloed aan arbeidsplaatsen. Daarbij wordt door o.a. bedrijven geïnvesteerd om niet-werkenden uit het Westland en de regio te activeren, het begeleiden van mensen die niet op eigen kracht de arbeidsmarkt op kunnen en het arbeidspotentieel uit de regio te benutten. Arbeidsmigranten bieden een aanvulling op dit arbeidspotentieel. Huisvesting en voorzieningen voor arbeidsmigranten zullen ook in de toekomst essentieel zijn voor het economische succes van het Westlandse cluster.

De verbetering van de match tussen arbeidsmarkt, onderwijs en economie heeft hoge prioriteit. In het kader van duurzame evenwichtige Westlandse arbeidsmarkt worden programma's en projecten ontwikkeld en ondersteund, die werken aan gerichte awareness, opleiding en brede talentontwikkeling van de Westlandse bevolking naar beroepen waar vraag naar is. Denk aan vakmanschap, bijv. op het vlak van techniek en tuinbouw. Een goede combinatie van werken en scholing is belangrijk, onder meer om de arbeidsmobiliteit te vergroten. Een leven lang leren is een leven lang leven. Hierbij kan gedacht worden aan een vakcollege, duale opleidingen en bedrijfsscholen. Voor een doorlopende leerlijn van jongs af aan, voor werkenden en daarna, gaat het o.a. om een goede aansluiting van het onderwijs in het Westland met de arbeidsmarkt en -in het bijzonder vanwege het belang van het Westland- met het tuinbouwcluster. In het kader van loopbaanoriëntatie brengen we iedere leerling van het primair en voortgezet onderwijs in contact met de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en in het bijzonder met het tuinbouwcluster. De lokaal educatieve agenda geeft een verdere invulling aan de Westlandse ambities op het gebied van onderwijs.

Daarnaast is het van belang dat Westland aantrekkelijk is voor hoger opgeleiden. Een toenemend contingent hoogopgeleiden is noodzakelijk voor de innovaties die in en buiten het cluster blijven plaatsvinden. Het tuinbouwcluster in het Westland kan een interessante arbeidsmarkt zijn voor kenniswerkers van (ver) buiten Westland. Tegelijkertijd heeft het Westland ook te maken met hoger opgeleiden die (willen) wonen in het Westland en tegelijkertijd werken in de nabij gelegen steden. Daarbij speelt kwalitatief woningaanbod, goede bereikbaarheid en een aantrekkelijk Westland om te wonen en te werken een grote rol.

Beïnvloeden met en versterken van de samenwerking met netwerkpartners

Waar wij groeien, groeit de wereld met ons mee. Steden worden groter, er moeten meer monden worden gevoed, gezonde voeding en een prettige leef- en werkomgeving spelen een steeds grotere rol en alles moet steeds duurzamer worden ontwikkeld, geproduceerd en vervoerd. Op die terreinen liggen wereldse uitdagingen - met 'Feeding & Greening Megacities' als de belangrijkste - die we hier vanuit Westland en de regio kunnen oppakken. Want als geen ander weten wij hoe je efficiënt met grond, arbeid, energie, water, logistiek en techniek moet omgaan om de klant steeds te kunnen verrassen. Het heeft het Westland en de regio welvaart en werkgelegenheid gebracht. Deze ontwikkeling biedt enorme economische kansen. Niet alleen via het exporteren van producten, maar juist ook via de export van kennis kunnen we als Greenport een grote rol spelen in de Global Challenges en daar economisch ook garen bij spinnen. Onder de noemer van 'Feeding & Greening Megacities' wordt de ontwikkeling van de tuinbouw overal ter wereld in samenwerkingsverbanden verder gebracht en in al zijn facetten als uitdaging voor het tuinbouwcluster neergezet.

Om stappen te kunnen zetten is het van belang internationaal samen te werken, zowel binnen als buiten Europa. Netwerken van regionale overheden en clusters blijken veel betekenis te hebben voor onze economie en veel projecten te genereren. Lokale overheden en clusters in het buitenland vragen ondersteuning op hoe een Greenport te ontwikkelen. De Greenport West Holland is een netwerk die een belangrijk rol vervult. Verder zullen de Greenport Horti Campus, het World Horti Center en activiteiten zoals internationalisering van belang zijn. Internationalisering staat ten dienste aan economische opgaven.

Het is belangrijk om te investeren in samenwerking met partners op regionaal, nationaal en internationaal niveau en waar nodig invloed uit te oefenen op de regionale, Haagse en Europese beleidscyclus. Enerzijds om bij de voorbereiding op nieuwe (beleids)kaders of herziening van bestaande (beleids)kaders kennis van en ervaring met de organisatie, de regio en het tuinbouwcluster in te brengen (met concrete voorbeelden op lokaal/regionaal niveau om kansen te schetsen) en een gezamenlijke lobby te organiseren. Anderzijds gaat het om signaleren wanneer bestaand of toekomstig beleid en/of wet- en regelgeving knelt en daar actief aandacht voor vragen.

Het is belangrijk om gebruik te maken van Europese, nationale en regionale middelen en deel te nemen aan Europese, nationale en regionale netwerken en projecten onder andere ter versterking van het kennis en innovatiesysteem. Er wordt waar mogelijk samengewerkt met partners zoals de Greenport West-Holland, de Metropoolregio Rotterdam Den Haag, InnovationQuarter, de provincie Zuid-Holland, VNG, Greenports Nederland en de Rijksoverheid.

Een goed vestigingsklimaat

In het Westland is plek voor een functioneel en gevarieerd cluster van bedrijven die elkaar kunnen gebruiken en versterken. Het behouden en aantrekken van bedrijven en organisaties is belangrijk voor het Westland, met een focus op het duurzaam versterken van het brede tuinbouwcluster. Een goed vestigingsklimaat, waarbij de kracht van het tuinbouwcluster en daarmee de gehele economische keten nadrukkelijk wordt benut, plaveit de weg naar een duurzame, circulaire economie. Hiermee wordt een solide basis voor economische en duurzame ontwikkeling gegarandeerd.

Voor internationale acquisitie is samenwerking op regionaal, Randstedelijk en landelijk niveau een voorwaarde. De acquisitie van internationale bedrijven wordt in onze regio gedaan door InnovationQuarter (IQ) en NFIA. Een bedrijf kiest immers eerst voor een land of regio en vervolgens pas voor een stad en specifieke vestigingslocatie. Op dit punt zijn we als Westland voor een deel afhankelijk van het imago van Nederland als vestigingsland, waaronder bijvoorbeeld het belastingregime. De motieven voor een bedrijf om in een gemeente te blijven of zich er te vestigen, zijn uiteenlopend. Zoals bereikbaarheid, woonklimaat, leefbaarheid, arbeidsaanbod, clustering met andere bedrijven, fysieke omstandigheden (bijv. nabijheid haven), aanwezigheid van (duurzame) panden, aanbod van scholen, een rijk cultureel aanbod en groen, etc.

Aandacht is nodig voor het aantrekken van bedrijven uit andere sectoren, die deels het Greenport Cluster versterken en versneld innoveren, maar deels ook bijdragen aan de ontwikkeling van een cluster overstijgende banenmarkt. Daarbij spelen het WHC, incubator hubs, IQ, NFIA en bedrijventerreinen een belangrijke rol.

Verder is in het kader van een goed vestigingsklimaat het versterken van de (startende) ondernemers van belang. Deze ondernemers hebben behoefte aan toenemende flexibiliteit, experimenteeruimte, snelheid en maatwerk. Bedrijven, (startende) ondernemers en ZZP-ers moeten zich vooral bezig kunnen houden met ondernemen. Voor de ondernemers moeten de randvoorwaarden hiervoor helder en makkelijk vindbaar en toepasbaar zijn.

<i>Opgave 1. Versterken van het tuinbouwcluster</i>	
Strategische doelen	<ul style="list-style-type: none"> • Versterken kennis en innovatie • Modernisering teeltareaal • Verbeteren bereikbaarheid • Versterken agrologistieke functie van het cluster • Transitie naar een inclusieve en evenwichtige arbeidsmarkt • Beïnvloeden en versterken van de samenwerking met netwerkpartners • Goed vestigingsklimaat
Tactische doelen	<ul style="list-style-type: none"> • Stimuleren kennis en innovatie op de Greenport Horti Campus Westland en het faciliteren van de verdere gebiedsontwikkeling in dat gebied • Stimuleren en faciliteren van cross-over samenwerkingen en nieuwe verdienmodellen • Modernisering van het teeltareaal, met focus op kwalitatief en kwantitatief voldoende areaal. • Inzet van instrumenten structuurverbetering met gebiedsgerichte aanpak, waarin opgaves voor het gebied in kaart worden gebracht en middels participatieprocessen (omgevingsvisie) tot een gebiedsplan wordt gekomen. • Transitie naar duurzame aardwarmte in de glastuinbouw • Het Westland ook op lange termijn bereikbaar houden voor bewoners, bedrijven en bezoekers, met aandacht voor o.a. het vervoer van werknemers en de logistiek per bedrijventerrein/-cluster, een Hoogwaardig Openbaar Vervoer systeem, een snelfietspadennetwerk, de logistieke assen en vrachtwagenparkeer-

	<p>voorzieningen.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Een transitie naar duurzame mobiliteit bevorderen, met aandacht voor o.a. smart mobility, smart logistics en het geleidelijk elektrificeren al dan niet gecombineerd met waterstof, van het autoverkeer, personenvervoer en vrachtverkeer. • Versterken agro logistieke functie van het cluster • Zorgdragen dat voldoende passend geschoolde medewerkers beschikbaar zijn in Westland en het activeren van mensen met een (grote) afstand tot de arbeidsmarkt aan te nemen • Een gezamenlijke lobby in 'Den Haag' en 'Brussel' op het vlak van onder meer het (glas)tuinbouwcluster, mobiliteit, duurzaamheid en energietransitie, om partijen op elkaar af te stemmen en investeringen los te maken • Internationalisering en internationaal vermarkten van kennis en innovatieve concepten. • Waar mogelijk bijdragen aan nationale en Europese projecten, zo mogelijk ook het verkrijgen van subsidies hiervoor, met als opbrengst versterking van het kennis en innovatiesysteem • Open armen- en rode loperhouding voor potentiële en nieuwe bedrijven, die passen binnen het cluster • Een goede begeleiding van potentiële nieuwe bedrijven, match-making met Westlandse bedrijven & kennisinstellingen tot aan daadwerkelijke vestiging
<p>Beoogde effecten</p>	<p>Om de effecten van beleid te meten kunnen de volgende relevante indicatoren uit de jaarlijkse Telos Duurzaamheidsbalans worden gebruikt:</p> <ul style="list-style-type: none"> • BRP per hoofd van de bevolking • Werkgelegenheidsfunctie • Medium en hightech werkgelegenheid • Benutting arbeidspotentieel • Werkloosheid • Langdurige werkloosheid • Aandeel hoogopgeleiden • Capaciteit WO/HBO • Aandeel starters • Kennisinvesteringen in innovatie • Kennisinvesteringen in de biobased economie • CO2 gebruik glastuinbouw / % duurzame warmte

4.4 Versterken werklocaties, dorpscentra, MKB en vrijetijdseconomie

Om het toekomstperspectief van werklocaties, dorpscentra, MKB en vrijetijdseconomie te vergroten, zijn de volgende strategische doelen te onderscheiden:

- Kwalitatieve verbetering van bedrijventerreinen en kantoren
- Leefbaarheid van dorpen en vitale dorpscentra
- Versterken van het MKB
- Kwaliteitsimpuls vrijetijdseconomie

Kwalitatieve verbetering van bedrijventerreinen en kantoren

De ambitie van de gemeente in 2022 is een toekomstgericht vestigingsklimaat in de Westlandse werkgebieden, zoals bedrijventerreinen, kantorenlocaties en winkelgebieden. De Westlandse werklocaties staan in 2022 in het teken van kwantiteit én kwaliteit, met daarbij als randvoorwaarden verduurzaming, een goede bereikbaarheid en veiligheid. Vanuit de filosofie van duurzame groei hebben we oog voor de behoefte aan duurzame (nieuwe) bedrijvenlocaties en investeren we waar nodig in bestaande werklocaties zodat deze aansluiten bij de moderne locatiewensen zoals multifunctionaliteit en duurzaamheid. Om nieuw talent en ondernemerschap te laten bloeien, biedt de Greenport Horti Campus voldoende ruimte voor kleine bedrijfjes en ZZP-ers om te starten én om door te groeien. Voor de Westlandse werklocaties geldt dat deze zoveel mogelijk voldoen aan het Keurmerk Veilig Ondernemen.

Westland beschikt over een divers aantal werklocaties waar veel Westlanders maar ook veel arbeidskrachten van buiten de gemeente werkzaam zijn. Het is het belangrijk dat deze werklocaties optimaal aansluiten bij de wensen van de hedendaagse en toekomstige ondernemers. Daarom zijn de volgende zaken belangrijk:

- Passend omgaan, ook in regionaal opzicht, met de behoefte aan mogelijk nieuwe bedrijvenlocaties en kantorenlocaties;
- Up-to-date houden en brengen van bestaande bedrijvenlocaties en kantorenlocaties door actieve samenwerking met de bestaande BIZ-zen en waar nodig faciliteren van nieuwe BIZ-zen, alsmede revitalisering;
- Kwaliteit en onderscheidend vermogen (profilering) van bedrijventerreinen, waarbij er nadrukkelijk aandacht is voor veiligheid, verduurzaming, de energietransitie en een goede (digitale) bereikbaarheid. Indien nieuwe bedrijventerreinen worden aangelegd, gebeurt dit zo duurzaam mogelijk. De bestaande bedrijventerreinen worden –waar dit nodig is– (verder) verduurzaamd, geherstructureerd of gerevitaliseerd.

Leefbaarheid van dorpen en vitale dorpscentra

De dorpskernen en het dorpse karakter zijn van grote waarde. Het aantrekkelijk, leefbaar en economisch vitaal houden van winkelgebieden door middel van het bieden van maatwerk per gebied en waar nodig het aanpakken van de leegstand. Daarbij is aandacht voor de kwaliteit en veiligheid van winkelgebieden (Keurmerk Veilig Ondernemen). Het is de bedoeling om te komen tot compacte (kern)winkelgebieden, waarbij de winkelroutes duidelijk zijn. Solitaire retail functies en versnippering van functies worden tegengegaan. De belevingswaarde en leefbaarheid van de dorpscentra staat hoog op de agenda.

Versterken van het MKB

Het economisch belang van het MKB is groot. De ondernemende mentaliteit in het Westland is iets waar we trots op zijn. De ondernemers uit het MKB staan voor een aantal grote uitdagingen, zoals digitalisering, verduurzaming, globalisering, de Brexit en een toenemend gebrek aan gekwalificeerd personeel. Veel kleinere ondernemers hebben moeite de ontwikkelingen bij te benen. De toekomst voor veel MKB bedrijven is onzeker. Er verandert veel en snel. Een gezond detailhandels- en horecaklimaat en het ondernemerschap zijn belangrijk om te versterken.

Kwaliteitsimpuls vrijetijdseconomie

Voor Westland ligt een kans om de vrijetijdseconomie, oftewel de (kust)recreatie en toerisme in de komende jaren te versterken, daar waar dit aansluit bij het tuinbouwcluster en zonder dat dit leidt tot massatoerisme. Daar kiest Westland nadrukkelijk niet voor. O.a. in MRDH-verband wordt samengewerkt aan het stimuleren van de vrijetijdseconomie in de MRDH voor inwoners van de regio.

De verblijfsrecreatie zal de komende jaren een kwaliteitsslag moeten maken en actiever inspelen en keuzes maken in de slag om de bezoeker. Er is ruimte voor een verbreding van het toeristisch en recreatief aanbod (met een nadrukkelijke link met het tuinbouwcluster). De verblijfsrecreatie kan zich sterker richten op specifieke doelgroepen en leefstijlen gecombineerd met een kwalitatief aanbod (bijv. op cultureel vlak). Daarin is een belangrijk onderdeel het gastvrije gevoel en de bejegening naar onze gasten en toeristen evenals de kennis en de kansen van de kwaliteiten in onze omgeving en aanbod van (culturele) voorzieningen. Gemotiveerde en gedreven ondernemers en gastvrij personeel zijn het 'human capital' dat het verschil maakt. Juist in een sector waar een groot deel van de arbeidskrachten lager tot middelbaar opgeleid zijn liggen kansen voor Westland. Opleiding, scholing, bijscholing en leer/werk trajecten zijn daarin belangrijk. De sector vraagt om goed opgeleid personeel.

Westland kan – met haar centrale ligging tussen Den Haag en Rotterdam – ook profiteren van het nationaal sterk stijgende buitenlandse marktaandeel. Zowel de toeristische en recreatieve als zakelijke marketing zou daar actiever op kunnen inspelen, door samen met Rotterdam, Den Haag en het Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen (NBTC Holland Marketing, initiator van de Food & Flower route) een totaalproduct aan te bieden en daarmee een interessante propositie vanwege het scala aan diverse kwaliteiten in een relatief klein gebied. Een goede branding zorgt ervoor dat doelmarkten eerder geneigd zijn te kiezen voor Westland of regio in plaats van een concurrerende bestemming (investeerders, bezoekers, potentiële werknemers, kenniswerkers en studenten). Ook binden aan Westland is cruciaal; het behouden van doelgroepen is makkelijker dan werven van telkens nieuwe.

<i>Opgave 2. Versterken werklocaties, dorpscentra, MKB en vrijetijdseconomie</i>	
Strategische doelen	<ul style="list-style-type: none"> • Kwalitatieve verbetering van bedrijventerreinen en kantoren • Leefbaarheid van dorpen en vitale dorpscentra • Versterken van het MKB • Kwaliteitsimpuls vrijetijdseconomie
Tactische doelen	<ul style="list-style-type: none"> • Evenwicht brengen in vraag en aanbod naar bedrijfskavels/-locaties en kantoren. • Aandacht voor duurzame energievoorziening op bedrijvenlocaties en bij kantoren • Streven naar basisniveau winkelaanbod in elke kern en daarbij verlagen van leegstandspercentage • Kwaliteitsinvesteringen in het MKB • Kwalitatieve recreatiegebieden en -locaties, waaronder verbetering van de kwaliteit van verblijfsrecreatie.
Beoogde effecten	<p>Om de effecten van beleid te meten kunnen de volgende relevante indicatoren uit de jaarlijkse Telos Duurzaamheidsbalans worden gebruikt:</p> <ul style="list-style-type: none"> • BRP per hoofd van de bevolking • Werkgelegenheidsfunctie • Medium en hightech werkgelegenheid • Benutting arbeidspotentieel • Werkloosheid • Langdurige werkloosheid • Opleidingsniveau bevolking • Voorraad bedrijventerreinen

	<ul style="list-style-type: none">• Netto/bruto verhouding bedrijventerreinen• Verouderd bedrijventerrein• Leegstand kantoorruimte• Leegstand winkelruimte• Afstand dagelijkse voorzieningen• Tevredenheid winkels
--	---

5 Uitvoeringsprogramma Economie

5.1 Voorstel uitvoeringsprogramma

De economische opgave voor Westland is het uitgangspunt om als gemeente gecoördineerd te werken aan de realisatie van onze economische ambities. Westland zal in een onderliggend en jaarlijks te actualiseren uitvoeringsprogramma op basis van de hiervoor beschreven opgaven, ambities en deelopgaven een focus aanbrengen op een aantal prioritaire activiteiten. Tevens zal, in samenspel met ons netwerk, worden afgewogen welke rol de gemeente heeft en of activiteiten door de gemeente, samenwerkingspartners of een combinatie van beide kunnen worden uitgevoerd.

Het jaarlijks uitvoeringsprogramma omhelst:

- Inzicht in de gemeentelijke rol en prioriteiten behorende bij de economische opgaven
- Inzicht in de gewenste activiteiten
- Inzicht in de reële activiteiten vanuit perspectief van financiële/personele middelen
- Rekening houdend met continuïteit in activiteiten in verband met personele kwetsbaarheid
- Aan de beschreven activiteiten worden, zover als mogelijk, KPI's toegevoegd. Hierdoor bestaat zowel voor het college van B&W als voor de Gemeenteraad de mogelijkheid om te evalueren en, indien nodig, bij te sturen om zo alsnog de operationele doelen te realiseren.

5.2 Voortgang uitvoeringsprogramma

Het uitvoeringsprogramma zal binnen de reguliere Planning & Control cyclus bestuurlijk worden geagendeerd en waar nodig worden geactualiseerd, mede op basis van een terugblik op de ondernomen activiteiten in het voorgaande jaar. Daarbij worden de volgende criteria in ogenschouw genomen:

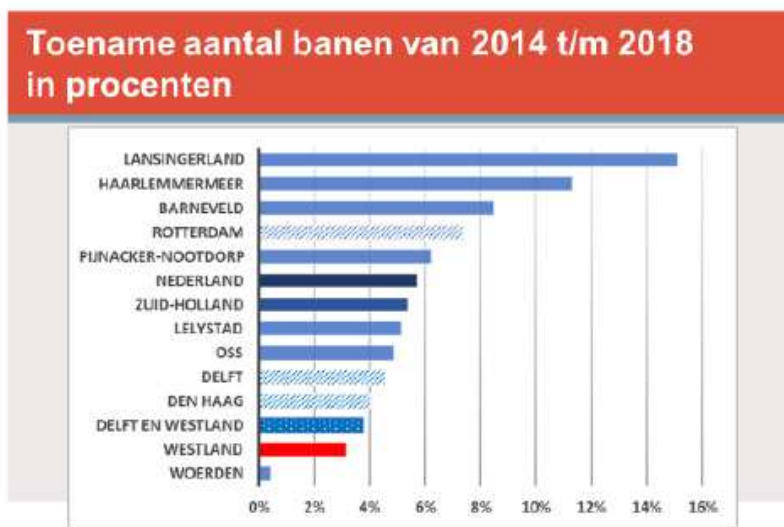
- inhoudelijke effectiviteit
- financiële slagkracht
- organisatie
- samenwerking ten behoeve van inhoudelijke thema's

Bijlage 1: Feiten en cijfers ten aanzien van de Westlandse economie

Aan de hand van diverse feiten en cijfers geeft deze bijlage inzage in de economie van Westland en de ontwikkelingen die de laatste jaren hebben plaatsgevonden (bronnen: Lokaal Memorandum 2018 en rapportage Platform31 inzake 'Trends, kenmerken en opgaven voor de gemeente Westland', 14 maart 2019).

Banen en vestigingen

Westland heeft 61.000 banen. Dit komt neer op 906 banen per 1000 leden van de beroepsbevolking. Het aantal banen is hoog, zowel absoluut als relatief. Op de gemeente Rijswijk na scoort geen omliggende gemeente hoger dan Westland. Het is tevens een score die beduidend boven het landelijke, Rotterdamse en Haagse gemiddelde ligt. Westland kende in de afgelopen vijf jaar geen uitbundige banenontwikkeling. Dat komt waarschijnlijk omdat de tuinbouw sterk conjunctuurgevoelig is en gevoelig voor geopolitieke ontwikkeling (importverbod Rusland, harde Brexit en dergelijke).

Bron: LISA (berekening Platform31)

Het aantal vestigingen van bedrijven vertoont hetzelfde beeld. Per 1000 inwoners behorend tot de beroepsbevolking, zijn er ongeveer 160 vestigingen van bedrijven. Dat is boven het landelijke gemiddelde van 134 en het regionale gemiddelde van ongeveer 120. Het kan echter ook betekenen dat er relatief veel kleine werkgevers zijn.

Arbeidsparticipatie en potentiële beroepsbevolking

De arbeidsparticipatie in Westland ligt met 69.9% boven het landelijke gemiddelde en is hoog ten opzichte van de buurgemeenten. De prognose van het Planbureau voor de Leefomgeving (2016) voorziet voor de periode 2015-2030 een groei van meer dan 10%, van de potentiële beroepsbevolking in de COROP-gebieden Groot-Amsterdam, agglomeratie Haarlem en Delft en Westland. Een groei van de potentiële beroepsbevolking is volgens PBL zelfs na 2030 alleen nog te verwachten in Groot-Amsterdam, Delft en Westland, Zaanstreek, agglomeraties Haarlem en Den Haag. Het werkloosheidspercentage in Westland ligt laag.

Arbeidsparticipatie (van de inwoners van de desbetreffende gemeenten)

Gemeente	Netto arbeidsparticipatie	Beroepsbevolking*	Werkzame beroepsbevolking*	Werkloze beroepsbevolking*
Zoetermeer	65,60%	815	755	61
Midden-Delfland	72,30%	894	813	0
Rijswijk	63,00%	811	746	65
Den Haag	60,40%	726	664	65
Rotterdam	57,40%	712	630	79
Maassluis	63,40%	794	745	50
Delft	63,10%	753	698	55
Westland	70,50%	852	822	44
Nederland	65,80%	805	758	48
*per 1.000 inwoners 15-65 jaar				

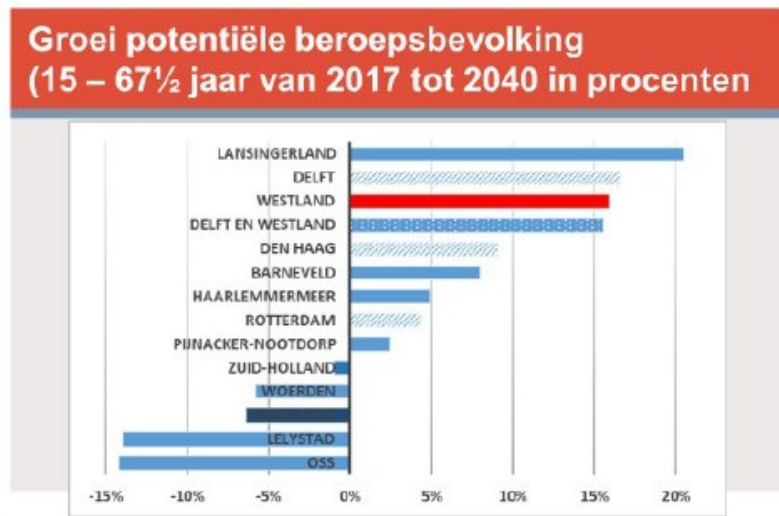
Samenstelling beroepsbevolking

Wat opvalt aan de onderstaande tabel is het afwijkende opleidingsniveau in Westland. Vergeleken met de regio en het landelijk gemiddelde kent Westland meer laagopgeleide en middelbaar opgeleide arbeidskrachten en minder hoogopgeleiden. In de regio kent alleen Maassluis een lager aantal hoogopgeleiden. Overigens neemt de behoefte aan hoger opgeleiden wel toe.

Beroepsbevolking (op basis van de inwoners van de gemeenten)

Gemeenten	Beroepsbevolking opleiding laag (per 1.000 inwoners 15-65 jaar)	Beroepsbevolking opleiding middelbaar (per 1.000 inwoners 15-65 jaar)	Beroepsbevolking opleiding hoog (per 1.000 inwoners 15-65 jaar)
Zoetermeer	170	365	268
Midden-Delfland	163	407	244
Rijswijk	162	324	357
Den Haag	144	265	310
Rotterdam	160	267	269
Maassluis	248	348	199
Delft	151	260	342
Westland	206	426	220
Nederland	176	339	280

Wat vooral van groot belang is voor de economische toekomst van Westland is de ontwikkeling van de potentiële beroepsbevolking. Volgens de provinciale en landelijke prognoses ontsnapt Westland aan het gevaar van een krimpende potentiële beroepsbevolking in de komende twee decennia. In de provinciale bevolkingsprognose neemt het aantal 15 tot 67½-jarigen toe van 71.342 in 2017 tot 82.651 in 2040. Een toename van de verwachte beroepsbevolking met 16 procent. Voor Westland en de regio 'Delft en Westland' is de verwachte verdere groei van de potentiële beroepsbevolking een strategische troefkaart. Wie in de toekomst de mensen heeft, heeft de bedrijvigheid ("werken volgt wonen"). Op langere termijn zijn de kwantiteit en kwaliteit van de beroepsbevolking een belangrijke bron van economische groei. Naar verwachting heeft Westland deze bron.

Arbeid

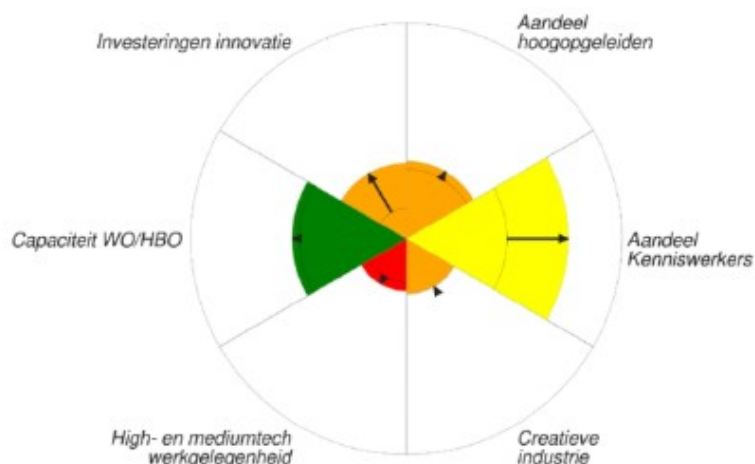
Westland scoort goed op de totaalindicator arbeid waarin een aantal aspecten samenkomen: 'werkgelegenheidsfunctie', 'benutting human capital', 'werkloosheid', 'toename aantal jongeren', 'vergrijzing' en 'arbeidsongeschiktheid'.

Bron: waarstaatjegemeente.nl

Kennis en innovatie

In de Duurzaamheidsbalans 2018 die Telos voor de gemeente Westland heeft opgesteld is het beeld ten aanzien van kennis en innovatie in Westland sterk wisselend. Hoewel er een aantal relatief slechte scores te zien zijn, zijn bijna alle indicatoren ten opzichte van vorig jaar verbeterd. De investeringen in (duurzame) innovatie zijn flink toegenomen. Ook het aandeel kenniswerkers is flink gestegen. Binnen de werkvelden high en medium tech en creatieve industrie is weinig werkgelegenheid in de gemeente Westland. Het aandeel hoogopgeleiden is relatief laag, maar het aantal ingeschreven studenten aan HBO en WO opleidingen is toegenomen (zie het schema hierna).

Bedrijven

Opvallend voor de gemeente Westland is het grote aantal exporterende bedrijven. 9% van het totaal aantal gevestigde bedrijven richt zich op export. Landelijk en in de regio ligt dit aandeel op 5%. In Westland zijn er drie sectoren waar veel mensen werkzaam in zijn. De handel (23%), de zakelijke dienstverlening (24%) en de landbouw (20,8%). De eerst twee leveren ook veel activiteit op in de andere gemeenten en de rest van Nederland. Dat de sector landbouw hoog scoort is unieker, omdat voor de meeste gemeenten het aandeel ruim onder de 1% blijft. Dit valt grotendeels te verklaren omdat het tuinbouwcluster dat zich in Westland bevindt onder de categorie 'landbouw' valt. Overigens wordt het feit dat er in Westland drie sectoren zijn waar veel mensen werkzaam in zijn, verklaard door het tuinbouwcluster. Het tuinbouwcluster bestrijkt namelijk al deze sectoren.

Exporterende bedrijven

Gemeenten	Aantal exporterende vestigingen [aantal] [2016]	Aandeel exporterende vestigingen in totaal aantal vestigingen [2016]	Aantal vestigingen van snelgroeiende bedrijven [aantal] [2016]
Zoetermeer	500	5,00%	130
Midden-Delfland	105	5,20%	20
Rijswijk	250	4,90%	65
Den Haag	1620	2,70%	465
Rotterdam	3615	5,40%	915
Maassluis	120	5,00%	15
Delft	410	4,40%	125
Westland	1240	9,00%	190
Nederland	97845	5,50%	20675

Economische sectoren

Gemeente	Collectieve dienst-verlening	Handel	Industrie	Landbouw	Overige dienst-verlening	Zakelijke dienst-verlening	Recreatie en toerisme
Maassluis	28,0%	25,1%	19,8%	0,8%	3,3%	22,9%	5,5%
Westland	14,3%	23,0%	16,3%	20,8%	1,5%	24,0%	3,1%
Zoetermeer	29,8%	19,8%	11,0%	0,2%	4,6%	34,6%	4,6%
Nederland	29,9%	17,9%	15,9%	2,6%	2,3%	31,3%	6,6%
Midden-Delfland	16,3%	16,7%	27,5%	14,8%	1,8%	23,1%	4,1%
Rotterdam	32,5%	14,4%	13,2%	0,1%	1,6%	38,2%	6,1%
Delft	39,8%	14,2%	11,7%	0,2%	1,4%	32,7%	6,2%
Rijswijk	23,0%	13,1%	6,9%	0,6%	4,0%	52,4%	5,0%
Den Haag	40,8%	12,2%	8,4%	0,9%	5,7%	32,0%	6,4%

Het concurrentievermogen van Westland is hoog. Concurrentievermogen wordt in de tabel hieronder uitgedrukt in een score van 0 (zeer laag) tot 100 (zeer hoog) en is een samengestelde indicator die bestaat uit: aandeel starters, faillissementen, BBP per hoofd, aandeel topsectoren en snelgroeiende bedrijven.

Bron: waarstaatjegemeente.nl

Tuinbouw

Veel van de bedrijven in Westland hebben een relatie met de (glas)tuinbouw. De afgelopen jaren nam het aantal bedrijven in de (glas)tuinbouwsector af. Waar Westland in 2010 nog 924 tuinbouwbedrijven kende, waren dit er in 2016 nog 673. De afgelopen jaren is het glastuinbouwareaal in absolute vierkante meters nauwelijks veranderd. Dit lijkt te wijzen op de volgende tendens: er zijn minder bedrijven, maar deze zijn wel groter en bestrijken

een nagenoeg gelijkblijvend grondgebied. Dit kan ook wijzen op een ontwikkeling naar een aantal megabedrijven en een gestaag dalende groep 'kleinere' producenten. In Westland is momenteel 4.400 hectare beschikbaar voor de primaire glastuinbouwproductie, waarbinnen netto 2.400 hectare productieareaal staat.

Bedrijventerreinen

Westland kent meer bedrijventerreinen dan de rest van Haaglanden. Dit is ook verklaarbaar door de unieke clusterkracht in Westland. De afgelopen tien jaar bedroeg de gemiddelde uitgifte in de overige acht gemeenten tezamen 8 ha per jaar, terwijl de gemeente Westland gemiddeld een uitgifte van 10 ha per jaar kende. De grootste uitgifte vond plaats op agro logistieke terreinen. De groei in Westland was in de afgelopen jaren drie tot vier maal hoger dan in andere Haaglandengemeenten.